

Główne zasady pomocy społecznej

Zasady prawa są jednym z podstawowych zagadnień doktryny prawa. Każda gałąź prawa charakteryzuje się określonymi dla niej regułami, wartościami i ideami. W uproszczeniu możemy przyjąć, że są to postulaty, wskazówki dotyczące tworzenia, interpretacji i stosowania prawa. Stanowią one często wzorzec ukształtowania określonej instytucji prawnej i charakteryzują sposób unormowania określonych zagadnień. Generalnie zasady pracy społecznej nie tworzą jednolitego katalogu i tak można na przykład mówić o zasadach konstytucyjnych (pomocniczości, godności człowieka), o zasadach ustawowych (określonych w ustawach prawa pomocy społecznej) oraz o zasadach wypracowanych przez doktrynę prawa pomocy społecznej.

Wśród zasad odnoszących się do działania w ramach pomocy społecznej administracji publicznej można wymienić zasady: pomocniczości, legalności, decentralizacji i dualizmu administracji, indywidualizacji i typizacji świadczeń, uznaniowości, roszczeniowości, ochrony dóbr osobistych, finansowania pomocy społecznej ze środków publicznych.

Zasada pomocniczości. Zasada pomocniczości, zwana także zasadą subsydiarności (łac. subsidium – pomoc, wsparcie), odwołuje się do samodzielności obywateli i wspólnot w realizowaniu zadań publicznych. Według tej zasady państwo powinno wspomagać jednostki, rodziny, grupy, ale nie powinno przejmować zadań, które samodzielnie mogą one wypełniać. Zasada pomocniczości w sferze pomocy społecznej może być interpretowana w dwóch aspektach. Po pierwsze, pomoc społeczną należy traktować jako pewnego rodzaju ostateczność. Udzielenie pomocy powinno nastąpić tylko wówczas, kiedy osoba nie jest w stanie zaspokoić swoich potrzeb poprzez uzyskiwane dochody z pracy. Człowiek poprzez pracę powinien zabezpieczyć sobie i rodzinie środki do egzystencji. Powinien także przewidując ryzyko

wystąpienia zdarzeń losowych uniemożliwiających wykonywanie pracy, np. poprzez zawarcie umowy ubezpieczenia od możliwości utraty pracy. Dopiero jednostka, która nie ma zapewnionych środków utrzymania z wyżej wymienionych źródeł lub środki te są niewystarczające, może domagać się, by państwo zapewniło im wsparcie z zasobów ogólnonarodowych. Z orzecznictwa NSA wynika, że samo stwierdzenie faktu, że podmiot ubiegający się o świadczenie pieniężne z pomocy społecznej nie wykorzystał własnych możliwości i uprawnień, stanowi przesłankę oddalenia skargi na odmowę przyznania pomocy. Po drugie, państwo (samorząd) może ingerować w życie obywatela w sytuacjach kryzysowych. Istotne jest jednak stworzenie prawnych ram owych sytuacji oraz kryteriów oceny możliwości samodzielnego przezwyciężenia trudności. Dlatego też przyznanie wielu form pomocy społecznej wymaga spełnienia określonych warunków. Takie regulacje mają na celu zapobieżenie przekształcenia się pomocy społecznej w zwykłe rozdzielnictwo dóbr. Ich celem powinno być skuteczne wpływanie na świadczeniobiorców, tak by samodzielnie starali się pokonać życiowe trudności, a pomoc społeczną traktowali jedynie jako przejściowe źródło wsparcia. [\[1\]](#)

Zasada legalności nazywana także zasadą praworządności, jest określona w art. 7 Konstytucji i wyraża nakaz działania organów władzy publicznej na podstawie oraz w granicach prawa. Organy władzy publicznej, w przeciwieństwie do podmiotów prywatnych, nie mogą działać w myśl zasady „wszystko co nie jest prawem zabronione, jest dozwolone”, lecz mogą podejmować jedynie działania, do których upoważnia je prawo. Obowiązek przestrzegania prawa odnosi się zarówno do jego tworzenia, jak i stosowania. W sensie formalnym praworządność polega przede wszystkim na podejmowaniu działań przez organy władzy w oparciu o określoną podstawę prawną, przestrzeganiu przyznanych kompetencji, rozstrzygania sporów między obywatelami a administracją przez niezawisłe sądy. Materialne ujęcie zasady legalności odnosi się do treści prawa. Chodzi przede wszystkim o to, by prawo było równe dla wszystkich i

zapewniało poszanowanie podstawowych praw człowieka. Zasada praworządności w prawie pomocy socjalnej oznacza oparcie działań organów administracji publicznej na Konstytucji oraz ustawach dotyczących sfery pomocy społecznej w szerokim rozumieniu. Przyznawanie – odmowa przyznania świadczeń z pomocy społecznej odnosi się do sfery uprawnień jednostki i może następować jedynie na podstawie przepisów powszechnie obowiązujących. Wydawanie aktów administracyjnoprawnych jest z reguły szczegółowo uregulowane w prawie. Należy jednak pamiętać, że oprócz tych form władztwa administracyjnego organy administracji publicznej podejmują decyzje na podstawie przyznanej swobody, tzw. uznania administracyjnego. W przypadku pomocy społecznej występuje wiele stanów faktycznych, które wymykają się ścisłemu kazuistycznemu unormowaniu prawnemu. W wielu sytuacjach konieczne jest zatem kierowanie się nieostrymi pojęciami z punktu widzenia prawa jak dobro dziecka, ochrona macierzyństwa czy wielodzietność. Nie oznacza to jednak dowolności, a działania organu muszą „mieścić” się w granicach prawa. Zasada legalności ściśle łączy się z zasadą praworządności, przede wszystkim ochroną praw jednostki. W regulacjach prawnych dotyczących pomocy społecznej wyrażone są prawa człowieka do zabezpieczenia społecznego i odpowiedniego poziomu życia.[\[2\]](#)

Zasada decentralizacji i zasada dualizmu określają m.in. zasady ustroju administracji publicznej. Decentralizacja jest układem zależności między organami administracji publicznej, gdzie organy niższego stopnia nie są hierarchicznie podporządkowane organom wyższego stopnia. Organy wyższego stopnia nie mogą wydawać poleceń organom niższego stopnia co do sposobu załatwienia sprawy, mogą jedynie wkraczać w działalność tych organów w przypadkach określonych prawem. Samodzielność organów niższego stopnia wyraża się przede wszystkim w sprawach finansowych, to, że podmiot zdecentralizowany posiada własne źródła dochodów od organu wyższego stopnia decyduje głównie o istocie decentralizacji. Zasada decentralizacji nie może być jednak utożsamiana z

autonomią, jej granice wyznaczają bowiem wyznaczone prawem środki nadzoru. Realizacją zasady decentralizacji w Polsce jest samorząd terytorialny. Dualizm administracji publicznej polega na wprowadzeniu do administracji terenowej dwóch kategorii organów: działającej w imieniu państwa administracji rządowej i posiadającej odrębną od państwa podmiotowość prawną administracji samorządowej, działającej we własnym imieniu i na własny rachunek.[\[3\]](#) Zasada decentralizacji i dualizmu administracji w pomocy społecznej przejawia się poprzez przekazanie większości zadań z jej sfery administracji lokalnej. To na organach administracji publicznej ciąży obowiązek wykonywania konstytucyjnych zadań gwarantujących ochronę jednostki w trudnych sytuacjach życiowych, poprzez udzielenie jej różnych form wsparcia. Związane z tym obowiązki państwa ustawodawca podzielił między różne organy. Większość zadań powierzona jednak samorządom terytorialnym, które zawsze uczestniczyły w organizowaniu i udzielaniu pomocy społecznej. Po reaktywizacji samorządu terytorialnego w Polsce w 1990 roku pomoc społeczna stała się jednym z najważniejszych zadań gminy. Po utworzeniu kolejnych jednostek samorządu terytorialnego w 1998 roku podzielono obowiązki z zakresu pomocy społecznej między gminę, powiat i województwo.[\[4\]](#)

Pomoc społeczna jako element systemu zabezpieczenia społecznego

Pomoc społeczna stanowi jeden z podstawowych filarów współczesnego systemu zabezpieczenia społecznego, którego celem jest ochrona jednostek i rodzin przed skutkami ryzyk socjalnych. Jej znaczenie wynika z faktu, że nie wszystkie potrzeby społeczne mogą zostać zaspokojone poprzez rynek pracy, ubezpieczenia społeczne czy świadczenia powszechne. Pomoc społeczna pełni funkcję uzupełniającą, interwencyjną oraz kompensacyjną wobec innych instrumentów polityki społecznej.

W sensie normatywnym pomoc społeczna jest instytucją prawa publicznego, realizowaną przez organy administracji publicznej

na podstawie ustaw i aktów wykonawczych. Jej działanie opiera się na określonych zasadach, które wyznaczają ramy podejmowanych decyzji oraz sposób traktowania osób korzystających ze wsparcia. Zasady te mają charakter zarówno prawny, jak i aksjologiczny, odzwierciedlając wartości przyjęte w danym społeczeństwie.

Pomoc społeczna nie ogranicza się wyłącznie do transferów pieniężnych. Obejmuje ona również świadczenia niepieniężne, usługi społeczne oraz działania o charakterze aktywizującym i integracyjnym. Taki szeroki zakres oddziaływania sprawia, że pomoc społeczna musi być realizowana w sposób spójny i systemowy, z uwzględnieniem indywidualnej sytuacji beneficjentów.

Współczesne systemy pomocy społecznej stoją przed wyzwaniem pogodzenia dwóch, pozornie sprzecznych, celów. Z jednej strony konieczne jest zapewnienie wsparcia osobom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej, z drugiej zaś zapobieganie długotrwałemu uzależnieniu od świadczeń. Zasady pomocy społecznej pełnią w tym kontekście rolę mechanizmu równoważącego te cele.

Analiza głównych zasad pomocy społecznej pozwala lepiej zrozumieć jej funkcjonowanie oraz ograniczenia. Zasady te nie mają charakteru czysto deklaratorywnego, lecz wpływają na praktykę stosowania prawa, sposób interpretacji przepisów oraz relacje między instytucjami pomocy społecznej a osobami korzystającymi z ich wsparcia.

Zasada pomocniczości i odpowiedzialności własnej

Jedną z fundamentalnych zasad pomocy społecznej jest zasada pomocniczości, która zakłada, że wsparcie ze strony państwa powinno być udzielane dopiero wtedy, gdy jednostka lub rodzina nie jest w stanie samodzielnie przezwyciężyć trudnej sytuacji życiowej. Zasada ta odwołuje się do przekonania, że podstawowa odpowiedzialność za zaspokajanie potrzeb spoczywa na samej

jednostce oraz jej najbliższemu otoczeniu społecznemu.

Zasada pomocniczości pełni istotną funkcję normatywną, ponieważ wyznacza granice ingerencji państwa w życie obywateli. Pomoc społeczna nie ma zastępować aktywności własnej, lecz ją wspierać i uzupełniać. W praktyce oznacza to, że organy pomocy społecznej dokonują oceny, czy dana osoba wykorzystwała dostępne jej zasoby, takie jak możliwości zarobkowe, wsparcie rodziny czy inne formy zabezpieczenia.

Z zasadą pomocniczości ściśle powiązana jest zasada odpowiedzialności własnej. Zakłada ona, że korzystanie z pomocy społecznej wiąże się z obowiązkiem współdziałania z instytucjami udzielającymi wsparcia. Beneficjent pomocy nie jest jedynie biernym odbiorcą świadczeń, lecz podmiotem aktywnie uczestniczącym w procesie wychodzenia z trudnej sytuacji.

W praktyce realizacja tej zasady przybiera różne formy, takie jak obowiązek podejmowania działań zmierzających do poprawy sytuacji życiowej, udział w programach aktywizacyjnych czy współpraca z pracownikiem socjalnym. Zasada ta ma na celu przeciwdziałanie bierności oraz długotrwałemu uzależnieniu od systemu pomocy społecznej.

Jednocześnie zasada pomocniczości nie może być interpretowana w sposób prowadzący do ograniczenia dostępu do niezbędnego wsparcia. Organy pomocy społecznej muszą uwzględniać realne możliwości jednostki, jej stan zdrowia, sytuację rodzinną oraz warunki społeczno-ekonomiczne. Nadużycie tej zasady może prowadzić do wykluczenia osób, które obiektywnie nie są w stanie samodzielnie poradzić sobie z trudnościami.

Zasada indywidualizacji i poszanowania godności osoby

Zasada indywidualizacji stanowi jeden z kluczowych elementów współczesnej pomocy społecznej. Zakłada ona, że każda sytuacja życiowa jest unikalna i wymaga odrębnej analizy oraz dostosowanych form wsparcia. Pomoc społeczna nie może opierać

się wyłącznie na schematycznym stosowaniu przepisów, lecz musi uwzględniać złożoność problemów, z jakimi borykają się osoby korzystające ze wsparcia.

Indywidualizacja pomocy znajduje swoje odzwierciedlenie w instytucjach takich jak wywiad środowiskowy czy indywidualny plan pomocy. Narzędzia te pozwalają na całościową ocenę sytuacji osoby lub rodziny, uwzględniając aspekty materialne, zdrowotne, psychologiczne i społeczne. Dzięki temu możliwe jest dobranie form wsparcia, które rzeczywiście odpowiadają na zidentyfikowane potrzeby.

Zasada indywidualizacji jest nierozdzielnie związana z zasadą poszanowania godności osoby. Pomoc społeczna powinna być udzielana w sposób, który nie narusza poczucia własnej wartości beneficjentów ani nie prowadzi do ich stygmatyzacji. Godność człowieka stanowi wartość nadrzędną, która musi być respektowana na każdym etapie udzielania pomocy.

W praktyce poszanowanie godności oznacza m.in. zachowanie poufności informacji, rzetelne i życzliwe traktowanie oraz unikanie działań o charakterze paternalistycznym. Osoba korzystająca z pomocy społecznej powinna być traktowana jako partner w procesie wsparcia, a nie jako obiekt oddziaływań administracyjnych.

Zasada ta ma również wymiar prawny, ponieważ naruszenie godności osoby może prowadzić do odpowiedzialności instytucji pomocy społecznej. Standardy etyczne i zawodowe pracowników socjalnych odgrywają w tym kontekście kluczową rolę, wpływając na jakość relacji z beneficjentami oraz skuteczność podejmowanych działań.

Zasada sprawiedliwości społecznej i równego dostępu do pomocy

Sprawiedliwość społeczna stanowi jedną z podstawowych wartości leżących u podstaw systemu pomocy społecznej. Zasada ta zakłada, że wsparcie powinno być kierowane do osób znajdujących się w rzeczywistej potrzebie, w sposób

uwzględniający zarówno ich sytuację materialną, jak i społeczną. Pomoc społeczna ma na celu wyrównywanie szans oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu.

Zasada równego dostępu do pomocy oznacza, że wszystkie osoby spełniające ustawowe kryteria powinny mieć możliwość skorzystania z systemu wsparcia, niezależnie od miejsca zamieszkania, pochodzenia czy innych cech osobistych. W praktyce realizacja tej zasady bywa utrudniona przez różnice w zasobach finansowych i organizacyjnych poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego.

Pomoc społeczna musi także uwzględniać zasadę proporcjonalności, zgodnie z którą zakres udzielanego wsparcia powinien odpowiadać skali potrzeb. Nadmierne lub niewystarczające świadczenia mogą prowadzić do zaburzenia poczucia sprawiedliwości społecznej oraz obniżenia zaufania do instytucji publicznych.

Zasada sprawiedliwości społecznej wymaga także transparentności działań organów pomocy społecznej. Kryteria przyznawania świadczeń oraz procedury decyzyjne powinny być jasne i zrozumiałe dla obywateli. Brak przejrzystości sprzyja powstawaniu poczucia arbitralności i niesprawiedliwego traktowania.

W szerszym ujęciu zasada ta odnosi się do roli pomocy społecznej w kształtowaniu spójności społecznej. Skuteczny i sprawiedliwy system wsparcia przyczynia się do ograniczenia nierówności oraz wzmacnia solidarność społeczną, co ma znaczenie nie tylko dla jednostek, lecz także dla stabilności całego społeczeństwa.

Znaczenie zasad pomocy społecznej we współczesnym państwie

Główne zasady pomocy społecznej stanowią fundament, na którym opiera się funkcjonowanie całego systemu wsparcia. Ich znaczenie wykracza poza wymiar formalnoprawny, wpływając na sposób postrzegania pomocy społecznej przez społeczeństwo oraz

osoby z niej korzystające. Zasady te kształtują relacje między państwem a obywatelem w sytuacjach szczególnej wrażliwości społecznej.

We współczesnym państwie pomoc społeczna musi odpowiadać na złożone i dynamiczne problemy, takie jak starzenie się społeczeństwa, migracje, bezrobocie strukturalne czy kryzysy ekonomiczne. Zasady takie jak pomocniczość, indywidualizacja czy sprawiedliwość społeczna stanowią punkt odniesienia dla adaptacji systemu do nowych wyzwań.

Jednocześnie zasady pomocy społecznej pełnią funkcję ochronną wobec beneficjentów. Ograniczają ryzyko arbitralnych decyzji oraz nadużyć ze strony administracji publicznej. Dzięki nim pomoc społeczna zachowuje swój humanistyczny charakter, nawet w warunkach presji budżetowej i organizacyjnej.

W perspektywie przyszłości znaczenie zasad pomocy społecznej będzie rosło, zwłaszcza w kontekście debaty o roli państwa w zapewnianiu bezpieczeństwa socjalnego. Ich właściwa interpretacja i stosowanie stanowią warunek budowania systemu, który jest jednocześnie efektywny, sprawiedliwy i respektujący godność człowieka.

Zasady pomocy społecznej nie są jedynie abstrakcyjnymi założeniami, lecz realnymi wytycznymi kształtującymi praktykę działań społecznych. Jeżeli chcesz, mogę w kolejnym kroku przygotować artykuł poświęcony zadaniom pracownika socjalnego, porównaniu systemów pomocy społecznej lub analizie prawnych podstaw pomocy społecznej w wybranym kraju.

[1] *Konstytucje Rzeczypospolitej...*, s. 12.; A. Dylus, *Zasada pomocniczości a procesy transformacji*, *Pomoc Społeczna* 1993, nr 9, s. 4.; A. Szpor, *Państwo a subsydiarność jako zasada prawa w UE i w Polsce*. *Samorząd Terytorialny* 2001, nr 1 – 2, s. 3 i n.; A. Łopatka, *Międzynarodowe prawo praw człowieka*, Warszawa 1998, s. 48.; Wyrok NSA z dnia 12 kwietnia 1994 r.,

SA/ Gd84/94, niepubl.; I. Sierpowska, *Prawo pomocy...*, s. 53 – 57.

[2] Wyrok NSA z dnia 14 czerwca 2001 r., II SA/ Kr 911.01, w: *Samorząd Terytorialny 2002*, nr 6, s. 49.; *Konstytucje Rzeczypospolitej...*, s. 27 – 28. Por. I. Sierpowska 57 – 59.

[3] J. Boć (red.), *Prawo Administracyjne*, Wrocław 2001, s. 225 – 228.; B. Jaworska – Dębiska (w:) Z. Duniewska, B. Jaworska – Dębiska, R. Michalska – Badziak, E. Olejniczak – Szałowska, M. Stahl, *Prawo administracyjne, pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie*, Warszawa 2000, s. 129.

[4] I. Sierpowska, *Prawo pomocy...*, s. 59 – 60.; K. Byjoch, J. Sulimierski, Jan Paweł Tarno, *Samorząd terytorialny po reformie ustrojowej państwa*, Warszawa 2000, s. 15 – 27.

Jeśli szukają Państwo pomocy w napisaniu własnej pracy - potrzebują Państwo fachowych konsultacji to polecamy stronę [pisanie prac](#) - profesjonalna pomoc w pisaniu prac w granicach prawa.